

จุลยทธการวงศ์ ผูก ๒

เรื่องพงษาวดารไทย

สมเด็จพระวันรัตน์ วัดพระเชตุพน ในรัชกาลที่ ๑

ทั้งบรรดแลแปล

พิมพ์ครั้งแรก ในงานพระราชทานเพลิงศพ

นายพลโท พระยาพหลโยธิน รามินทร์ภักดี

(นพ พหลโยธิน)

๔
บวอก พ. ศ. ๒๔๖๓

พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

959.303

ค ๒๔๖ สพ

หอสมุดแห่งชาติรับมั่งคณาภิเษก
จันทบุรี

จุลยทธการวงศ์ ผูก ๒

เรื่องพงษาวดารไทย

ของสมเด็จพระวันรัตน์ วัดพระเชตุพน ในรัชกาลที่ ๑

ทั้งอรรถแลแปล

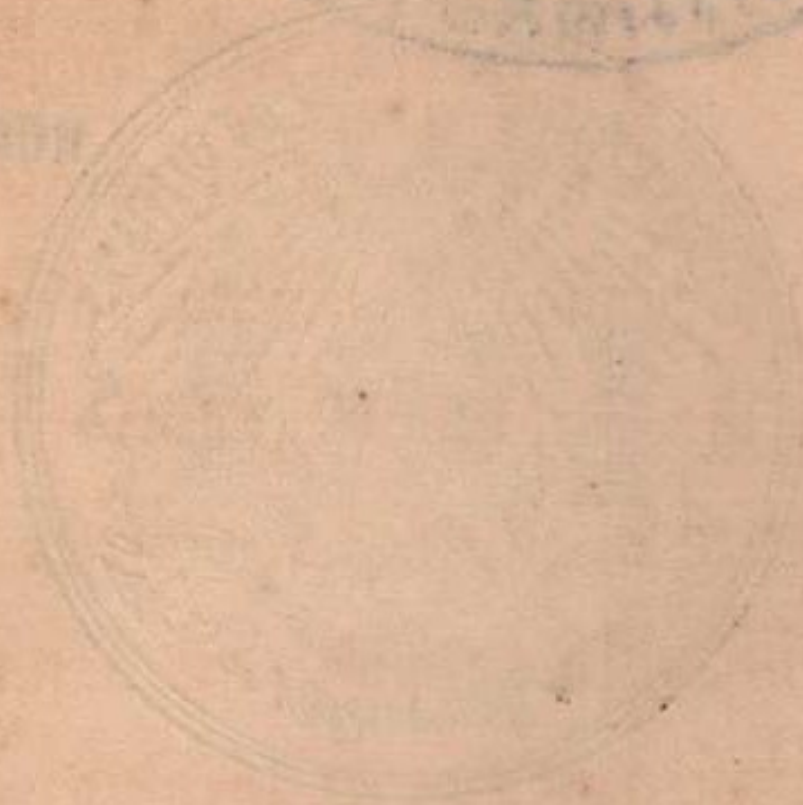
พิมพ์ครั้งแรก ในงานพระราชทานเพลิงศพ

นายพลโท พระยาพหลโยธิน รามินทร์ภักดี

(นพ พหลโยธิน)

บวช พ. ศ. ๒๔๖๓

พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

เลขที่ ๑๒

เลขที่ ๑๕๑.๓๐๓
๙ ๒๔๖๖

เลขที่ ๑๕๑.๓๐๓
๙ ๒๔๖๖

๑๕๑.๓๐๓

๙ ๒๔๖๖

๑๕๑.๓๐๓

๑๕๑.๓๐๓

๑๕๑.๓๐๓

๑๕๑.๓๐๓

๑๕๑.๓๐๓

๑๕๑.๓๐๓

คำนำ

มีคำเล่ากันมาแต่ก่อน ว่าหนังสือพงษาวดารไทยนั้น เดิมสมเด็จพระ
พระวันรัตน์องค์ ๑ แต่งไว้เป็นภาษาข่าผี แล้วสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ
ชิโนรสได้หนังสือคัมภีร์นั้นเป็นหลัก ทรงนิพนธ์หนังสือเรื่องพระราช
พงษาวดารฉบับที่พิมพ์ ๒ เล่ม ด้วยเหตุนี้เมื่อในรัชกาลที่ ๕ ผู้ศึกษา
โบราณคดีจึงได้ช่วยกันพยายามสืบหาหนังสือพงษาวดาร ซึ่งว่าสมเด็จพระ
พระวันรัตน์แต่งไว้นั้น ก็หาพบไม่ เป็นแต่ได้ความจากสมเด็จพระสังฆ
ราชวัดราชประดิษฐ ว่าหนังสือพงษาวดารที่แต่งเป็นภาษาข่าผีนั้นเรียก
ว่า มหายทธการวงศ์เรื่อง ๑ จุลยทธการวงศ์เรื่อง ๑ แลทรงชี้แจงว่า
ในหนังสือนั้นมักชอบเอาศัพท์ภาษาไทยผูกเป็นข่าผี เช่นชื่อมนทิพ
เสนาปลัดกรมตำรวจ ผูกเป็นข่าผีว่า จมิโน ทิพพะเสโน ฉนั้นเป็นต้น
ครั้งนั้นข้าพเจ้าก็เป็นผู้ช่วยสืบหาด้วยคน ๑ ได้กราบทูลถามสมเด็จพระ
พระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาบำราบปรปักษ์ ถึงหนังสือ
พงษาวดารที่แต่งเป็นภาษาข่าผี มีรับสั่งว่าได้เคยทอดพระเนตรเห็น
ที่สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ๑ แลรับสั่งทรงช่วยสืบด้วย ได้มีรับสั่ง
ให้นิมนต์พระมงคลเทพ เทียง วัดพระเชตุพน ซึ่งได้เคยเป็นธรรมา
นุกรมของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ๑ มาคำวิสัธยา พระมงคลเทพ
ธวาลพระพรว่า เมื่อสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ๑ สิ้นพระชนม์แล้ว
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้เจ้าพนักงานไปรับ
หนังสือต่าง ๆ ของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ๑ บรรทุกช้างขนเข้าไปไว้ใน
ในพระบรมมหาราชวังทั้งสิ้น เข้าใจว่าหนังสือเหล่านั้นเห็นจะอยู่ในหอพระ

มณฑลอยุธยา ข้าพเจ้าได้สืบหาในหอพระมณฑลอยุธยา แลเมื่อ
รวมหนังสือหอพระมณฑลอยุธยาเข้าในหอพระสมุดสำหรับพระนคร ก็
ได้ให้ค้นอีกครั้ง ๑ ก็หาพบหนังสือพงษาวดารที่แต่งเป็นภาษาขำที่ไม่
จึงปลงใจว่าหนังสือนั้นคงสูญเสียแล้ว ก็มีได้สืบหาค่อมา.

ครั้นเมื่อขมแสง พ.ศ. ๒๔๖๐ ได้ทราบความจากพระธรรมเจดีย์

(เข้ม) ว่าที่วัดพระเชตุพนมีหนังสือปลัดทิดอยู่ตามกุฏิ ท่านรวบรวมไว้
ได้หลายคัมภีร์ จึงได้ขออนุญาตให้พระยาปริยัติธรรมธาดา (แพ
ตาลลักษมณ) เปรียญไปตรวจดู เพื่อจะมีหนังสือคัมภีร์ใดแปลกกึ่งที่
มีอยู่ในหอพระสมุด ฯ บ้าง พระยาปริยัติ ฯ ไปพบหนังสือมหายุทธการ
วงศ์กับจุลยุทธการวงศ์รวมกันอยู่ข้อ ๑ แต่หนังสือมหายุทธการวงศ์มี
เพียง ๔ ผูก หนังสือจุลยุทธการวงศ์มีผูก ๑ ไม่ครบคัมภีร์บริบูรณ์
ทั้ง ๒ เรื่อง ถึงกระนั้นก็ต้องนับว่าการสำคัญอันควรจะบันทึก เพราะ
ได้หนังสืออันมีชื่อเสียงกลบคืบมาเป็นสมบัติของบ้านเมือง ไม่หายสูญ
เสียทีเดียวอันประการ ๑ จะได้รู้ว่าเรื่องหนังสือ ๒ คัมภีร์นั้นเป็นอย่าง
ไรด้วยอีกประการ ๑

เมื่อได้หนังสือมาพิจารณา ได้ความว่าหนังสือมหายุทธการวงศ์แล
จุลยุทธการวงศ์นี้ สมเด็จพระวันรัตนักขัตติยพระเชตุพน องค์ที่เป็นอาจารย์
ของสมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก ฯ เป็นผู้แต่งทั้ง ๒ คัมภีร์ คัมภีร์มหา
ยุทธการวงศ์ ว่าด้วยพงษาวดารมอญเรื่องราชาธิราช เป็นหนังสือ ๓๐ ผูก
จบ มีคาถาข้างท้ายบอกไว้ว่าสมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก ฯ แต่ยังไม่ทรง

ผนวชเป็นสามเณร ได้ทรงอาราธนาให้ท่านแต่ง ส่วนหนังสือเรื่อง
จุลยทธการวงศ์นั้น เป็นเรื่องพระราชพงษาวดารกรุงศรีอยุธยา เริ่ม
แต่เรื่องสกุลวงศ์ของพระเจ้าอู่ทองเป็นต้นมา จะเป็นหนังสือกึ่งกบหา
ทราบไม่ เพราะได้มาแต่ผู้สองผู้เดียว แต่พอเห็นได้ว่าสมเด็จกรม
พระปรมานุชิต ฯ ได้ทรงแปลมาลงในหนังสือพระราชพงษาวดารจริงทั้ง
กล่าวกัน แต่ทรงแก้ไขไปจากของสมเด็จพระวันรัตน์บ้าง เรื่องประวัติ
ของหนังสือมหาจุลยทธการวงศ์แลจุลยทธการวงศ์รู้ได้เพียงเท่านี้.

กรรมการหอพระสมุด ฯ เห็นว่าหนังสือ ๒ เรื่องนั้นว่าเป็นหนังสือ
สำคัญในจำพวกหนังสือโบราณคดี เพราะขึ้นชื่อภาษามมาแต่ก่อน
แลสืบหาได้ด้วยยากทั้งกล่าวมาแล้ว สมควรจะแปลออกเป็นภาษาไทย
แลพิมพ์รักษาฉบับไว้อย่าให้สูญเสีย จึงได้ขอแรงให้พระญาณวิจิตร
(สิทธิ โสณานนท์) เปரியญ แปลเป็นภาษาไทย แลหาโอกาสที่จะ
พิมพ์อยู่ พอมหาอำมาตย์ตรีพระยาจินตภิรมย์ราชสภายติ จิตร ฌสง
ขลา มาแจ้งความแก่กรรมการหอพระสมุด ฯ ว่าพร้อมใจกันกับคุณ
หญิงจินตภิรมย์จะใคร่พิมพ์หนังสือสักเรื่อง ๑ เป็นของแจกในงานพระ
ราชทานเพลิงศพ นายพลโท พระยาพหลโยธิน ฯ (นพ พหลโยธิน)
บิดาของคุณหญิงจินตภิรมย์ ขอให้กรรมการหอพระสมุด ฯ ช่วยเลือก
หนังสือให้ ข้าพเจ้าจึงได้ขอให้พิมพ์เรื่องจุลยทธการวงศ์ ด้วยเห็น
ว่าเป็นหนังสือสำคัญอันสมควรจะพิมพ์ในการกศล แลเชื่อว่าคงจะมีผู้
พอใจที่จะได้เห็นหนังสือเรื่องนี้มากด้วยกัน ว่าด้วยประวัติหนังสือจุลยทธ
การวงศ์แล้ว ทนจะว่าด้วยเรื่องประวัติของพระยาพหลโยธิน ฯ ผู้มรณ
ภาพต่อไป.

ประวัติพระยาพหลโยธิน ฯ

นายพลโท พระยาพหลโยธิน รามินทร์ภักดี (นพ พหลโยธิน)
 ป.ม. ท.จ.ว. ต.ช. ว.ป.ร. ๓ องคมนตรี ราชองครักษ์พิเศษ
 เกิดในรัชกาลที่ ๕ เมื่อวันเสาร์ เดือน ๖ ขึ้น ๔ ค่ำ ปีมะแม
 จุลศักราช ๑๒๓๓ ตรงกับวันที่ ๒๒ เมษายน พ.ศ. ๒๔๑๔ เป็นบุตร
 นายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา (กิม พหลโยธิน)

พระยาพหล ฯ กิม เป็นนายเวร ข้าหลวงเดิมในพระบาทสมเด็จพระ
 พระรามธิบดีศรีสุนทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
 จึงได้นำนายพยุหเสนาตัวเป็นมหาดเล็กแต่ยังเด็ก แล้วส่งเข้าโรงเรียน
 สราญรมย์ เล่าเรียนอักษรสมัยในสำนักพระยาศรีสุนทรโวหาร น้อย
 แลขุนปริชานุสาสน์ โต เปรียญ มาแต่เมื่ออายุ ๑๓ ปี เรียนอยู่ ๔ ปีสำเร็จ
 การเล่าเรียนในโรงเรียนสราญรมย์แล้ว บิดาจึงนำเข้าเป็นนักเรียนใน
 กรมทหารม้า เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๗ ด้วยบิดามีตำแหน่งรักษาราชการอยู่ใน
 กรมนั้น นายพยุหเสนาได้ฝึกหัดเล่าเรียนสำหรับจะเป็นนายทหารมาแต่เดิม
 ถึง พ.ศ. ๒๔๓๐ เมื่อโปรดให้ตั้งกรมยุทธนาธิการ ฯ จัดตั้งโรง
 เรียนนายร้อยทหารบกขึ้นที่โรงเรียนสราญรมย์เดิม แลรวมนักเรียน
 ทหารที่ฝึกหัดอยู่ตามกรมทหารต่าง ๆ มาเป็นนักเรียนในโรงเรียนนาย
 ร้อย นายพยุหเสนาได้ศึกษาวิชาทหารมาแล้ว ครั้นมาเข้าโรงเรียนนายร้อยก็
 ได้เป็นหัวหน้าบังคับหมู่ นักเรียน มียศเป็นนายสิบโทแล้วเลื่อนเป็นนายสิบเอก

นายพลโท พระยาพหลโยธิน รามินทร์ภักดี (นพ พหลโยธิน)
ป.ม., ท.จ.ว., ต.ช., ว.ป.ร. ๓., ร.จ.ม. ราชองครักษ์ องคมนตรี

พ.ศ. ๒๔๑๔ — พ.ศ. ๒๔๖๒

อนึ่งเมื่อครั้งยังเป็นพระยาพหล ฯ อยู่ในมณฑลราชบุรีนั้น เมื่อ
ทรงพระราชดำริห์ทั้งคณะเสนาบดี ฯ พระยาพหล ฯ ก็ได้เข้าสมัครได้
เป็นวิสามัญสมาชิกแต่เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔ ครั้นกองเสนาบดีต่างออกไป
ถึงมณฑลราชบุรี ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้พระยาพหล ฯ
เป็นผู้บังคับการเสนาบดีมณฑลราชบุรีแต่เดิมมา ได้มียศเป็นนายหมู่
ใหญ่แล้วเลื่อนเป็นนายกองตรี ครั้นย้ายไปรับราชการในมณฑลนคร
ราชสีมา ก็โปรดให้เป็นผู้บังคับการเสนาบดีในมณฑลนครราชสีมา
แล้วเป็นผู้บัญชาการกองเสนาฝ่ายตะวันออก มียศเป็นนายกองเอกแล
เป็นราชองครักษ์พิเศษด้วย

ถึง พ.ศ. ๒๔๖๑ โรคเดิมของพระยาอำแหงสงคราม นพ กำเวียง
อาการถึงเจ็บป่วยไม่สามารถจะทำการงานได้ มีถึงทุกที พระยาอำแหง
สงคราม นพ พยายามรักษาตัวมาจนเห็นว่าโรคไม่มีทางที่จะขึ้นเท่า
ได้แล้ว รู้สึกว่าจะอยู่ในตำแหน่งต่อไปก็จะเสียราชการถึง พ.ศ. ๒๔๖๒
จึงกราบบังคมทูลพระกรุณา ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตออก
จากตำแหน่งสมุหเทศาภิบาล เพราะเหตุที่ทพสภาพ จึงทรงพระ
กรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ได้รับพระราชทานเบี้ยบำนาญ แล้วพระราชทาน
สัญญาบัตรเมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๔๖๒ เลื่อนเป็นพระยาพหลโยธิน
รามินทร์ภักดี มีตำแหน่งราชการในกระทรวงกลาโหมต่อมา

พระยาพหลโยธิน ออกจากตำแหน่งราชการกลับลงมาอยู่ใน
กรุงเทพ ฯ ไม่ช้า เกิดโรควัณโรคพิษโรคเดิม บ่อยอยู่ ๒ วัน

ญ

ถึงอนิจกรรมที่ขานริมถนนราชดำริห์ อำเภอปทุมวัน เมื่อวันที่ ๓๗
พฤศจิกายน พ. ศ. ๒๔๖๒ คำนวณอายุได้ ๔๘ ปี ได้รับราชการสนอง
พระเดชพระคุณ ทั้งในราชการทหารและราชการพลเรือนรวมเวลา ๓๕ ปี
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานโกศหุ้มศพเป็นเกียรติยศ แล้ว
พระราชทานเพลิงที่เมรุวัดเทพศิรินทราวาส ณ เดือนเมษายน พ. ศ. ๒๔๖๓
สืบเนื่องความตามประวัติของพระยาพหลโยธิน รามินทร์ภักดี นพ พหล
โยธิน เพียงนี้

ถึ ๑๖ พฤษภาคม ๒๔๖๓

สภานายก

หอพระสมุดวชิรญาณ

วันที่ ๓ เมษายน พ. ศ. ๒๔๖๓

จุลยุทธการวางษ์

เตหิ เสนาปตาทีหิ มนุเคน—
โต ทพฺหิ อทฺธาพทฺวารโกณฺ—
ฐกปริกฺขปาการปริปุณฺเห นคร
การาเปตฺวา ธณฺญาหารปาถะยฺ
สนฺนิจิตฺวา พลนิกาเย จ สุรพล—
โยธะ จ หตฺถิสฺสพาหเน จ
นानาอุธปริปุณฺเณ วิจาราเปตฺวา
ทิวสฺสเสเชว มหฺนฺเต เต สุรพล—
โยธะ อุกฺกตฺตาโค ชิรายนฺคร
ยฺชฺฉณิตฺถํ อารภี.

คทา ชิรายินฺโท อตฺถิกนฺตํ
ทิวสฺสํ ตํ สุวณฺณรชฺฌมัลลํ ปฏฺฐิ—
มาเนนฺโต ตมฺปิ อากตํ อทิสฺวา
สฺสโย ราชปุริสํ เปสฺเสตฺวา เต

พระเจ้านครสโตงค์จึงปฤกษา
เสนายคิ แลข้าราชการทั้งปวง
ให้ตักแต่งพระนครให้พร้อมไปด้วย
เชิงเทินค่ายคูประตูหอรบพร้อมปรา
การมั่นคงแล้ว ก็ให้สะสมเข้า
เปลือกสเบียงอาหารไว้พร้อมแล้ว
ให้ปรนปรุบำรุงพลนิกาย นายทัพ
นายกองข้างมาพาคณะตระเตรียม
สรรพสาตราวุธไว้ให้บริบูรณ์ทุก
ประการ ถึงสามขั้แล้วก็ยกพล
โยธาทัพใหญ่มารบพระนครเชิง
ราย.

ครั้งนั้นพระเจ้านครเชิงราย
คอยรับคอกไม้เงินคอกไม้ทองอยู่
เกินสามขั้แล้ว ก็ไม่เห็นมีคอกไม้
เงินคอกไม้ทองมา เกิดพระไทย

วิจารณ์เปตฺวา สปลํ คํ ญตฺวา
 สุรพลโยเช วิจารณ์เปตฺวา สํ
 เทยํ อุตฺตมุตฺตคโต อนุตฺตมคฺเค
 ตสฺส คํ ราสีทพฺพํ ปสฺสิตฺวา
 กุทฺโต สํ ราสีทพฺพนายเก
 อาณาเปตฺวา อุตฺตมุตฺตคโต ตสฺส
 ราสีทพฺพํ ปหริตี.

โส ราชปฺตฺโต เต ราสี—
 ทพฺพนายเก จ สุรพลโยเช จ
 อาณาเปตฺวา เทยํ สุรโยเช อุตฺ—
 ตมุตฺตคโต ปวิฏฺฐํ ปหริตฺวา
 ตสฺสราสีทพฺพํ ยุตฺตมิตฺวา เต
 โยเช ตสฺส มหนฺเต มรณฺเต
 ฌาณาเปตฺวา ปหริตฺวา.

โส ราชา เต พลนิกาเย
 มหนฺเต มรณฺเต จ ปลาปนฺเต
 จ ทิสฺวา อุตฺตมุตฺตคโต ภาโต
 ภิชฺชนฺโต ปลาปตี.

สงสัย จึงใช้ให้ราชบุตร^๑ไปสืบข่าว
 ทราบความว่า พระเจ้านครสโตงค์
 เป็นขบถ จึงให้จัดแจงเกณฑ์พล
 ทหารรบยกกองทัพไป ครั้นไปถึง
 ท่ามกลางมรคาได้เห็นกองทัพพระ
 เจ้านครสโตงค์มาตั้งอยู่ ก็ทรง
 พระพิโรธ เร่งให้นายทัพนายกอง
 ยกพลออกโจมตีกองทัพพระเจ้า
 นครสโตงค์.

ราชบุตรพระเจ้านครสโตงค์ก็
 ให้นายทัพนายกองพลทหารที่กล้า
 แข่ง เข้าสู้รบกับกองทัพพระเจ้า
 นครเชียงใหม่ ฆ่าฟัน^๒พลโยธา
 ทหารของพระเจ้านครเชียงใหม่ล้ม
 ตายลงเป็นอันมาก.

พระเจ้านครเชียงใหม่ได้เห็น
 พลนิกายของพระองค์^๓บางพวกล้ม
 ตาย บางพวกแตกหนีไปเป็นอัน
 มาก ก็สํกัศน^๔พระไทยกแล้ว
 แตกหนีไป.

โส ราชปุตฺโต ปลายนํ
 ตสฺส ราชสีทพฺพํ ทิสฺวา อตฺตโน
 สุรโยธเ อนฺพนาเปตฺวา เตยฺ
 ปหฺราเปตฺวา อนฺคฺจฺฉติ.

โส ราชา หตฺถิชนฺธคโต
 สัมมตํ รัตนํ ปลายนํโต
 นครํ ปตฺวา ตมฺปิ ปวิสิตฺวา
 รกฺษาเปติ.

มหาชนา นานาคามวาสีโน
 ตํ ญตฺวา อุตฺราสนฺตา ภิตา
 คามเคเห มหนฺเต ฉทฺเทตฺวา
 วณํ ปลายิตฺวา วनावเน ปฏฺวิ—
 สนฺติ.

โส สตฺยคนฺครินฺโท หตฺ—
 ถาธารคโต ตมฺปิ อนฺพนฺธนํโต
 นครํ ปตฺวา ยุตฺถวตฺติ สุปฺปา—
 :ปตฺวา เตยฺ ตํ ปรีวาราเปติ.

โส ชีรายนฺโท สุรพลโยธ
 ตสฺส มหนฺเต ๑ อตฺตโนอปฺปเก

ราชบุตรพระเจ้านครสโตงค์
 ได้เห็นกองทัพพระเจ้านครเชียงราย
 แยกหนีไปแล้ว ก็ให้พลทหารของ
 ตนที่เกลี้ยกล้ำไล่ติดตามไป.

พระเจ้านครเชียงราย ก็เสด็จ
 ขึ้นคอช้าง เร่งรีบหนีไปทั้งกลาง
 คืนกลางวันจนถึงพระนคร เข้าพระ
 นครได้แล้วก็ให้รักษามันไว้.

พวกมหาชนชาวบ้านได้ทราบ
 เหตุการณ์แล้วก็สับสนตกใจกลัวทั้ง
 บ้านเรือนเสีย พากันหนีไปชุมนุม
 อยู่ในป่า.

พระเจ้านครสโตงค์ ก็เสด็จ
 ขึ้นทรงช้างพระที่นั่ง ติดตามพระ
 เจ้านครเชียงรายไปจนถึงพระนคร
 แล้วให้ตั้งค่ายล้อมพระนครไว้.

พระเจ้านครเชียงรายได้เห็น
 พลทหารของพระเจ้านครสโตงค์

สุรโยธะ ๑ มหนุเต ภิษุชนุเต
 ปลายนุเต ๑ ทิสฺวา เทหิ มนุ—
 เตนุโต ปราชยํ อตฺตโน อยฺช—
 ฌนุํ สมฺปสฺสนุโต นครํ รกฺขิตุํ
 อสฺสโกณฺโต วิจาเรตุํ สีมํ อปา—
 ปณฺนุโต ทิหํ นครํ รกฺขณฺโต
 ภิโต มชฺฌิมยาเม ปุตฺตทาเร ๑
 ญาตีโย ๑ ทาสีทาเส ๑ มหนุ—
 เทยํ หตฺถิอัสสพาหเน ๑ เสนา—
 ปตามจฺจาทโย สุรพลโยธะ ๑
 อาทาย นครํ ฉตฺตเตตฺวา ตโต
 นิภุมิตฺวา ปลายนุโต รกฺขิตยํ
 อาคนฺตวา อนุกฺกเมน ปจฺฉา
 ธาเรตุํ เต โอหิยาเปตฺวา ปลายติ.

เต ราสีทพฺพา ปพฺพชฺฌิตฺวา
 ปริปฺพณฺณํ อปาปฺพณิตฺวา ตํ ญตฺวา
 อปฺปกา อนฺพณฺนิตฺวา ตํ ปาป—

กล้าแข็งมากเห็นพลทหารของพระ
 องค์นี้ยิ่งกว่าพากันแตกหนีไป จึง
 ปรึกษาเสนาข้าราชการทั้งปวงเห็น
 พร้อมกันว่าไม่สามารถจะสู้รบเอา
 ไชยชนะรักษาพระนครไว้ได้แล้ว
 จะรีบจัดแจงเตรียมการที่จะต่อสู้ก็
 ไม่ทันที่ว่างที แต่รักษาพระนครไว้
 ได้ถึงสามวันแล้ว กลัวว่าจะรักษา
 ต่อไปอีกไม่ได้ก็ทั้งพระนครเสีย
 พาพระมเหสี แลพระประยูรญาติ
 ทาษีทาสา ช้างม้าราชพาหนะ
 กับทั้งเสนาข้าราชการพลทหารที่
 แกล้วกล้าเป็นอันมากออกจากพระ
 นครหนีไปในเวลากลางคืน จึง
 ให้พลทหารวิ่งท่าย เพื่อจะไ้รับ
 รองยังกันเข้าคักณภายหลัง โดย
 ล่าภัยมา.

ฝ่ายพวกกองทัพที่ตั้งล้อมพระ
 นครอยู่นั้น ก็ยังหาทันพร้อม
 เปรียงกันไม่ ครั้นได้ทราบว่าพระ

โล โศก ฤๅชฌ์ กาเรนโต
ปน มหาลโก อายุหปรีโยสาเน
กาลกโต ยถากมมคโต.

ตสฺส ปุ๓โต ตรี๓วิ๓คราชา—
นาม ตคฺถ ฤๅชฌ์ กาเร๓วา จี๓
กุ๓ลจิก๓โต ตถา กาลกโต ยถา—
กมมคโต.

ธี๓รายรณ๓โย ปุ๓ต๓น๓ต๓
ทิจ๓ท๓น๓สน๓ธิ๓ค๓ทา จี๓ ๓ตคฺถ ๓ฤๅชฌ์
กาเรน๓ตา ทานา๓ที๓นิ ปุ๓ณ๓ญ๓กม—
มานิ จ การ๓าเป๓๓วา นิร๓ป๓จา—
มิ๓ต๓ตา สุ๓ข๓ส๓วา๓สา อ๓เห๓ล๓.

เสวยราชสมบัติอยู่ในพระนคร
ไตรตรึงค์นั้น จนทรงพระราชสัน
พระชนมายุแล้ว ก็เสด็จไปตาม
ยถากรรม.

พระราชบุตรของพระเจ้านคร
เชียงใหม่ นั้น ทรงพระนามว่าพระ
เจ้าไตรตรึงค์ ได้เสวยราชสมบัติ
ในพระนครไตรตรึงค์นั้นต่อมา
มีพระไทยประกอบไปด้วยพระราช
กุศลเหมือนอย่างพระราชบิดา ครั้น
สิ้นพระชนมายุแล้ว ก็เสด็จไป
ตามยถากรรม.

พระราชบุตรพระราชนัดดา
ของพระเจ้านครเชียงใหม่ เสวย
ราชสมบัติอยู่ในพระนครไตรตรึงค์
นั้นสืบสันตติวงศ์มานานถึงสาม
พระองค์ ทรงบำเพ็ญแต่พระราช
กุศลมีทานเป็นต้น ไม่มีปฏิบัติ
ขี้จามิตรมารบกวน ก็อยู่เป็นสุข
สบายพระไทย.

สพฺเจน สจฺจวาทํ คมฺปิ ญฺตฺวา
 คพฺเภ วสนฺตสฺส ปุํตฺตสฺส ปุญฺ—
 ญานฺนาเวน ตสฺสา คพฺภํ มิตฺต—
 จิตฺเตหิ อกฺกุธา ปาลนฺติ.

อเถสา ทสฺมาสจฺเจเนน ปุญฺญ
 ธมฺมญฺลกลฺลขณสฺมนฺนาคํ สฺวณฺณ—
 รูปสฺสทิสํ อภिरูปี ปาสาทิกํ ปุํตฺตํ
 วิชาเย.

ญาตีโย สพฺเพ คมฺปิ ปา—
 วิริยมนฺตา อุตฺตมฺภา ปาลยนฺติ.

โส ราชา อหฺมโก ตสฺส ทํ
 วิมฺสนฺโต ปุริโส สพฺเพ ผล—
 ปุํหตฺตา ราชวเส อากฺขณฺตฺติ

ลังกาลไม่ไ้กระคนปนร่วมกับท่วย
 บุรุษคนใดคนหนึ่งเลย ครั้นไ้
 ทราบเหตุนั้น ไ้โดยซ้อสจฺจวาทแล้ว
 ก็พากันมีจิตรเมตตาไม่คั่งโกรธ
 ช่วยกันรักษาพระครรภ์ของพระราช
 ธิกา ท่วยบุญญานภาพของพระ
 ราชบุตรที่อยู่ในพระครรภ์นั้น.

พอบรรจบครบถ้วนทศมาส
 พระราชธิกาก็ประสูติพระราชบุตร
 มีพระรูปพระโฉมงามยิ่งนักเปรี๊ยะ
 ประคองค้ำชูที่นายช่างหล่อท่วย
 ทองคำ บริบูรณ์ไปท่วยบุญลักษณะ
 อันประเสริฐน่าเลื่อมใส.

พระประยูรญาติทั้งปวงก็ช่วย
 กันบำรุงเลี้ยงรักษาพระราชกุมาร
 นั้นไว้.

ส่วนสมเด็จพระไ้ยกามีพระราช
 ประสงค์จะทกลองพระราชกุมาร
 จึงให้ตักกลองร้องประกาศไปว่าให้

โส ราชา ราชปุริเส ปุริสา
สพเพ กิ ชยนิติติ ปุณฺณิ.

ราชปุริสา วทนฺติ มหาราช
เอโก ปุริโส วิวิธยัลลกคณฺทิก—
กาโย ถลเขตฺเต อตุลฺลิตี.

โส ราชา ราชปุริเส คํ
ปุริสํ อหฺราเปติ.

ราชปุริสา ตถา อํสุ.

โส ปุริโส ลีโตทณฺธิญฺจํ
คเหตฺวา ราชปุริเสหิ อากโต
เอกมนฺตํ นิสิตฺตฺวา ราชานํ
วณฺทิตฺวา อญฺฐาสี.

โส กุมารโ คํ ทิสฺวา โสสม—
นสฺสชาโต ทสฺส สนฺตํ ภาวิตฺวา

สมเด็จพะไอยกาจึงกำรัสถาม
ราชบุรุษว่า บันคาบุรุษทั้งสนหมค
เพียงเท่านั้นแลฤา.

ราชบุรุษกราบทูลว่า ข้าแต่
พระมหาราชเจ้า ยังมีบุรุษเป็นต่อม
เป็นปมทั่วไปทั้งกายอาศรัยอยู่ที่
ไร่คอนอีกคนหนึ่งพระพุทฺธเจ้าข้า.

สมเด็จพะไอยกาจึงไปรคให้
ราชบุรุษไปพาบุรุษนั้นมา.

พวกราชบุรุษก็ไปพาบุรุษนั้น
มาเฝ้าตามพระราชประสงค์.

บุรุษนั้นถ่อก้อนเข้าเย็นมากับ
ราชบุรุษ ครั้นถึงจึงนั่งถวายบังคม
บรมกระษัตริ์ แล้วก็เฝ้าอยู่ณที่อื่น
สมควร.

พระราชกุมารได้ทอดพระเนตร
เห็นบุรุษนั้นแล้วก็เกิดขบคิดโสมนัส

คิวิ อาลึงคิตฺวา สีโตทณปัญฑ์
 คเหตุวา ภูณชติ ปุพเพ สนนินา—
 สอุปนิสยตฺตา จ ตสฺส สมฺภว—
 ชาตตฺตา จ.

สพเพ ชนา ราชาทโย คัม
 ทิสฺวา วิมฺหจิตฺตา คัม ปุริสํ นา—
 นปฺปการํ ครอบิตฺวา คจฺจนติ.

ราชา ลชฺชนโต อุโภ มา—
 ตาปฺตเต ตสฺส ทตฺวา อุพฺมุเป
 เทยํ โอรุยฺหาเปตฺวา วุยฺหาเปติ.

เตสํ อุพฺมุบํ วุยฺหิตฺวา ตสฺส
 ถลเขตฺตสฺมิเป วปฺพิบํ ปตฺวา

เล่นเข้าไปใกล้กอดคอบุรุษนั้นแล้ว
 ก็รีบกันเข้าเ็นมาเสวย เพราะ
 อุปนิสยที่เคยอยู่มาแต่ในกาลปาง
 ก่อนด้วย เพราะพระราชกุมาร
 เกิดเ็นมาแต่สัณเภาของบุรุษนั้น
 ด้วย.

บันดาชนทั้งปวงมีพระมหา
 กระทบเป็นประธาน ได้เห็น
 อาการแปลกปลาดก็เกิดจิตพิศวง
 พากันติเตียนบุรุษนั้นมีประการ
 ต่าง ๆ แล้วต่างคนก็ต่างพากัน
 หลีกไป.

สมเด็จพระโอยกาก็ละอาภพระ
 ไทย จึงโปรดพระราชทานมารดา
 แลบุตรทั้งสองให้แก่บุรุษนั้นแล้ว
 จึงให้ชนทั้งสามนั้นลงแพลอยน้ำ
 ไป.

แพของชนทั้งสามนั้นลอยไป
 ถึงเกาะมะเขือใกล้ไว้คอนของบุรุษ

คิตา สุนธิ หุตฺวา อญฺฐหิตฺวา
ทิจฺฐุนฺติ นิตฺตติ.

ทุคฺคิยทิวเสยฺยํ คคฺคิยทิวเสยฺยํ
คถา อภาสิ.

โสยฺยํ กุทฺโธ เกณ การณเณ
รูกฺขา อญฺฐหฺนคฺคิ จินฺเตตฺวา รุก-
ขสุสิเร ทสฺสสนฺตฺถาย ปฏิลียติ.

สกุโก วานรวณเณน อากโต
คถา กตฺวา รุกฺขสุสิเร เฉปฺยํ
ฐุเปตฺวา นิลีทติ.

โส ปรีโส เฉปฺยํ เอเกน
หตฺถเณ คีวํ ทสฺส เอเกน หตฺ-
ถเณ คเหตฺวา ทสฺส สรีรํ
ลภิตฺวา มยา อิมํ ฌาณฺเหตฺวํ วจฺ-
ญคฺคิ วทติ.

สกุโกยฺยํ ทวํ มา ฌาณฺเหติ มํ
อหํ ปน เภริ เต เทมิ อยฺ

คคฺคิยทิวเสยฺยํ คคฺคิยทิวเสยฺยํ
ทิจฺฐุนฺติ นิตฺตติ.

ท้าวสกกเทวราช กระทำอยู่
อย่างนั้นถึงสองวันสามวันแล้ว.

บุรุษนั้นโกรธรำพึงในใจว่า
ต้นไม้ที่เราคคฺคิยทิวเสยฺยํ คคฺคิยทิวเสยฺยํ
ทิจฺฐุนฺติ นิตฺตติ.

ท้าวสกกเทวราช แปลงเพศ
เป็นพานรมาทำอยู่อย่างนั้นแล้ว
สอดหางเข้าไว้ในโพรงไม้นั่งอยู่.

บุรุษนั้นจับหางพานรไว้ด้วยมือ
ข้างหนึ่ง จับคอพานรไว้ด้วยมือ
ข้างหนึ่ง จึงกล่าวว่าเราได้ตัว
พานรแล้ว ควรเราจะฆ่าพานรนี้
เสีย.

ท้าวสกกเทวราชจึงกล่าวว่า
ท่านอย่าฆ่าเราเลย เราจะให้

ปลั่งสีตฺวา เตสํ วรํ ทตฺวา สมฺ—
 โมทิตฺวา สตฺตาหิ สมฺโภชํ ฉนฺ
 กิฬาเปตฺวา ญาติปณฺณการานิ
 พหฺนึ อูปยานิ จ ทตฺวา เตสมฺยิ
 เต ปน เปสฺสโต เต ญาติโย
 ปุตฺตทาเรหิ สห อापฺจฺฉิตฺวา
 อตฺตโน นครํ นีวตฺตติ.

ตทา สยามปเทศาทีสุ รา—
 ชาโน ทิพฺพเกรียณฺณาวํ สุตฺวา
 ภาตา คสฺส รณฺโณ สุวณฺณเรชฺฌ—
 มาลํ เปเสนฺติ.

แต่สมเด็จพระบรมลัสสุระราช นั้น
 บันดาพระประยูรญาติทั้งปวงได้เห็น
 บรมกษัตริย์ทั้งสามพระองค์แล้วก็
 เกิดปีติโสมนัส พากันสรรเสริญ
 ถวายพระพรนเรศวรขึ้นเทิดพระไทย
 แล้ว ให้เล่นการมโหรีศพลสมโภช
 ถ้วนเจ็ดวัน แล้วพระราชทานของ
 รางวัลเป็นอันมาก ให้เป็นญาติ
 บรรณาการแก่พระประยูรญาติทั้ง
 นั้น แล้วก็ลาพระประยูรญาติทั้ง
 ปวงพร้อมด้วยพระราชบุตรแลพระ
 มเหสีกลับมายังพระนครของพระ
 องค์.

ครั้งนั้นกษัตริย์ในนานาประเทศ
 มีสยามประเทศเป็นต้น ได้ทราบ
 กิตติศัพท์อานุภาพของกลองทิพ
 แล้ว ก็พากันเกรงพระบารมี ส่ง
 คอกไม้ทองคำคอกไม้เงินมาถวายแต่
 สมเด็จพระเจ้าศิริไชยเยี่ยงแสน.

โศ สิริเชยฺยชียลกฺโข มหา—
 ปุณฺณโณ มหาเตชานภาโว นานา—
 ปเทเสสุ อธิเพตฺวา ราชานो
 เตสํ อุนฺตรายํ อกริตฺวา เทพ—
 พมฺหานครเ วสนฺโต สุโข นิร—
 ปจฺจามิตฺโต พุทฺธสฺสเน ทานา—
 ทินิ มหาปุณฺณกมฺมานิ กาเรติ.

ชายุหฺปรีโยสฺสเน ทสฺส รณฺโณ
 ทิพฺพเภาวํ อุนฺตรธายติ.

โศ ราชา มหาลลโก ฉา—
 อิกวสฺสเส สทฺตสทฺตจุลลสฺสกราช—
 ปริมาณกาเล กาลกโต ยถา—
 กมฺมุคโต.

สมเด็จพะเจ้าศิริไชย เชียง
 แسنนั้น มีบุญญาธิการมาก
 ประกอบไปด้วยพระเดชานภาพเป็น
 อันมาก ไม่พอพระไทยที่จะเบียด
 เบียดพระทำอันตรายแก่กษัตริย์ใน
 นานาประเทศ เสวยราชสมบัติเป็น
 คุชสำราญพระราชฤไทยอยู่ใน
 กรุงเทพนครปราศจากปรบภัย
 ข้างจามิตร ทรงบำเพ็ญแต่พระ
 ราชกุศลมีทานเป็นต้น ในพระ
 พุทธศาสนา.

พอถึงกาลที่พระองค์จะสิ้นพระ
 ชนมายุ กลองทิพของพระองค์ก็
 อันตรธานไป.

สมเด็จพะเจ้าศิริไชย เชียง
 แسن ทรงพระชราสิ้นพระชนมายุ
 แล้วก็เสด็จไปตามยถากรรม ใน
 กาลประมาณจุลศักราชเจ็ดร้อย
 หกสิบ.

